

תפילה לרפואת חולה במחלה נמשכת

מבוא

- א. תפילת החולה על עצמו
 - ב. תפילה עבור חולה
 - ג. מטרת המחלה
 - ד. תפילה על מחלה נמשכת
- סיכום

מבוא

התפתחות הרפואה בדורנו מותירה אותנו נדהמים מול האפשרויות החדשות הנכנסות לתחום "ורפא ירפא". אמנם מחלות שונות עומדות עדיין לפתחם של הרופאים והחוקרים ומחפשות פתרון (הדבר בא לידי ביטוי מובהק במגפת הקורונה האחרונה), ובחלקן החולים בהן נותרים במחלתם במשך שנים ממושכות. כאלה הן למשל מחלות החיסון העצמי (אוטואימוניות). לצידן, העלייה המבורכת בתוחלת החיים הגדילה את השכיחות של מחלות שונות השכיחות בעיקר באוכלוסייה המבוגרת, ואשר אף הן אינן בעלות צפי ידוע לריפוי. רבים מהאנשים בשתי קבוצות אלה אינם תופסים את עצמם כחולים, והם לומדים לחיות לצד מגבלות הנצפות כקבועות, תוך שימוש קבוע בתרופות, התאמת התזונה שלהם לדרישות הבריאותיות, מריחת משחות או נטילת כדורים. האם מצב רפואי כרוני מגדיר את הסובל ממנו כ'חולה'? האם יש להתפלל על חולים אלה כחלק מהתפילה לרפואת חולים'?

א. תפילת החולה על עצמו

רבי יוסף אלבו דן בשאלה היסודית, כיצד אמורה תפילת החולה להשפיע על מצבו, שהלא אנו מאמינים כי אף עצם הופעתה של המחלה מאת ה' היא, וכי אנו מנסים לשכנע או לרצות את ה' כדי שישנה את רצונו? מסקנתו של ר"י אלבו הינה כי האדם פועל בתפילתו לשינוי מצבו הרוחני, ובעקבות כך משתנה גם מצבו הגופני והבריאותי:

איך תועיל התפילה לשנות רצון השם לגזור עליו טוב אחר שלא נגזר, שלא ישתנה השם מן הרצון אל לא רצון ולא מלא רצון אל רצון? ...שיראה מדבריהם שהגזרות האלוהיות הן הנה בהיות המקבל בהכנה ומדרגה ידועה,

1 מאמר זה הוא סיכום של שיעור שהועבר בקהילת 'תפארת חן' במודיעין. ויהי רצון שיהיו הדברים לרפואת דודתנו אסתר הניה בת באשא שינדל.

ואם תשתנה המדרגה ההיא תשתנה הגזירה ההיא, ובעבור זה הוא שאמרו ששינוי השם יועיל לבטל הגזירה וכן שינוי המעשה. ומזה הצד הוא שתועיל התשובה... כאלו נהפך לאיש אחר שלא נגזרה עליו אותה גזירה... שכך היה רצון השם מתחילה שתתקיים הגזירה בהיותו באותה מדרגה ואותה הכנה, ואם תשתנה ההכנה תשתנה הגזירה.²

האפשרות של החולה להתפלל על רפואתו שלו נלמדת מתפילתו של ישמעאל על עצמו אחר שהושלך תחת אחד השיחים (בראשית כא, יז): "וישמע אלהים את קול הנער... כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם". כך מובא במדרש רבה: "באשר הוא שם" - בזכות עצמו, יפה תפילת החולה לעצמו יותר מכלל.³

רש"י (שם) מדגיש בדבריו שקיימת יכולת להתפלל גם על אחר: "את קול הנער" - מכאן שיפה תפילת החולה לעצמו מתפילת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל.

בתלמוד מוזכרת תפילה שיתפלל אדם על עצמו בטרם כניסתו לטיפול רפואי, ותפילה נוספת לאומרה לאחר יציאתו מן הטיפול:

אמר רב אחא: הנכנס להקיז דם אומר "יהי רצון מלפניך ה' אלוהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו". אמר אביי: לא לימא אינש הכי, דתני דבי רבי ישמעאל: "ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות". כי קאי מאי אומר? אמר רב אחא: "ברוך רופא חיים"⁴.

תפילה זו נפסקה להלכה ברמב"ם ובשולחן ערוך (בנוסח כמעט זהה): הנכנס להקיז דם אומר: "יהי רצון מלפניך ה' אלוהי שיהא עסק זה לי לרפואה, כי רופא חיים אתה". וכשיצא אומר: "ברוך אתה ה' רופא חולים" (בשולחן ערוך בלי שם: "ברוך רופא חולים")⁵.

2 רבי יוסף אלבו, ספר העיקרים ד, יח. לעניין נסיבות הופעתה של מחלה ידועים דבריו של רמב"ן (ויקרא כו, יא, ד"ה 'ונתתי משכני בתוכם'): "כי כאשר יהיה האיש החסיד שומר כל מצוות ה' אלוהיו ישמרהו האל מן החולי".

3 בראשית רבה, וירא נג.

4 ברכות ס, א.

5 רמב"ם הלכות ברכות י, כא. שולחן ערוך אורח חיים סי' רל ט' ד. לעניין הברכה לאחר יציאה מהטיפול, קיימת מחלוקת בפוסקים האם נאמרת בהזכרת השם, כפי הנראה מנוסח הברכה ברמב"ם. הפרי מגדים פוסק (שם ס"ק ג): "ברוך - בשם ומלכות" וכן פוסק הט"ז (שם ס"ק ג): "ברוך רופא חולים - פשיטא שצריך שם ומלכות כמו כל הברכות שאמרו לעיל, שהכלל בהם כן". המשנה ברורה פוסק (שם ס"ק ז): "ברוך רופא חולים - וצריך לומר בשם ומלכות, אבל לא ראיתי שנוהגין כן".

ב. תפילה עבור חולה

תפילה עבור החולה נזכרת במשנה בתפילתו של רבי חנינא בן דוסא (ברכות ה, ה), וכן במעשים רבים הנזכרים בתלמוד. אחד המקורות מתאר את חשיבות הפנייה לחכם כדי שיתפלל על החולה:

דרש רבי פנחס בר חמא: כל שיש לו חולה בתוך ביתו - ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר: "חמת מלך מלאכי מות, ואיש חכם יכפרנה".⁶

למעלה מכך, דווקא האחר צריך להתפלל על החולה, בעוד שהחולה אינו מסוגל לעשות כן בעצמו:

רבי חייא בר אבא חלש, על לגביה רבי יוחנן. אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הב לי ירך, יהב ליה ידיה ואוקמיה. רבי יוחנן חלש, על לגביה רבי חנינא. אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן. אמר ליה: הב לי ירך, יהב ליה ידיה ואוקמיה. אמאי? לוקים רבי יוחנן לנפשיה! אמרי: אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים.⁷

ואפילו רבי חנינא עצמו נזקק לתפילת אחרים עליו כשחלה באורח מסוכן:

תנו רבנן: לא יאכל אדם בצל, מפני נחש שבו. ומעשה ברבי חנינא שאכל חצי בצל וחצי נחש שבו וחלה ונטה למות, ובקשו חבריו עליו וחיה, מפני שהשעה צריכה לו.⁸

ב"פסקי תשובות" (שם) מסייג את הזכרת השם להקזת דם בלבד, אך מדגיש כי עצם אמירת הברכה נתקנה לכל סוג של טיפול רפואי: "ולאחר שהקזי יאמר ברוך רופא חולים, ואינו דווקא לעניין הקזת דם, אלא הוא הדין בכל מין רפואה שעושה, או שנוטל דרך פיו, נוהגים המדקדקים לומר הנוסח הנ"ל 'יה' ר וכו' שיהא עסק זה לי לרפואה, וכמבואר במ"ב (ס"ח ח) בשם המג"א ושאר אחרונים. אבל לאחר הרפואה אין נהוג שהמתרפא אומר ברוך רופא חולים, וכל שכן שלא בהזכרת השם, כי נקטינן שבזה אין דברי השו"ע אמורים אלא בהקזת דם". ויצוין, כי אף המגן אברהם (שם, ס"ק ד), מוסיף וקושר בין התפילה של החולה לתפילה של אחרים עליו: "להקז דם - נראה לי שהוא הדין בכל מידי דרפואה יאמר זה. מי שמתעטש וחברו אמר לו 'אסותא' יאמר לו: ברוך תהיה, ואחר כך יאמר: 'לשועתך קייתי ה', דהמתפלל על חברו הוא נענה תחילה", וראו בעניין זה בהרחבה להלן.

6 בבא בתרא קטז, א. רבי פנחס בר חמא דורש את הפסוק מספר משלי (טז, יד). רבי מנחם המאירי בבית הבחירה על הסוגיה, מגיה מעט את נוסח הדרשה: "לעולם יהא לבו של אדם בטוח שהתפילה כשהיא נעשית כתקנה מבטלת את הגזירה, ומי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו או אחד ממיני הצרות ילך אצל חכם וילמוד הימנו דרכי התפילות ויבקש רחמים, שנאמר: 'חמת מלך וכו' ואיש חכם יכפרנה'". אולם יש לציין שאת הסוגיה במסכת ברכות (לד, ב), בעניין תפילתו של רבי חנינא בן דוסא על החולים אין המאירי מתקן, אלא מתייחס לעצם חשיבות כוונת הלב בתפילה.

7 ברכות ה, ב.

8 עירובין כט, ב.

המהרש"א מעיר שמעשה זה מדגיש שעל אף שתפילתו של רבי חנינא מקובלת לפני ה' כעבד לפני רבו, נזקק רבי חנינא עצמו לתפילתם של אחרים עליו:

בהרבה מקומות בתלמוד אשכחן דביקשו רחמים על חבריהם, ולא קאמר כי הכא מפני שהשעה כו'. ויש לומר משום דרבי חנינא שהוזכר הכא היינו רבי חנינא בן דוסא, שהוא בעל המעשה בכל מקום להתפלל על חבריו, וקאמר הכא דבקשו חבריו רחמים עליו ולא ביקש הוא רחמי שמיא על עצמו, וקאמר טעמא מפני שהשעה צריכה לו שיתרפא מחוליו ואין בקשתו על עצמו מועלת כבקשת אחרים עליו, כדאמרינן אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין⁹.

דין התפילה על החולה נפסק להלכה ברמב"ם, המביא אותו כדוגמה המובהקת לתוספת שמוסיף אדם בלשונו לנוסח תפילת העמידה, כפי עניינה של כל ברכה מברכותיה:

אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכה מוסיף. כיצד? היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת חולים, כפי צחות לשונו¹⁰.

בצד עצם חובתו של הזקוק לרפואה לפנות אל החכם שיתפלל בעדו, וחובתו של כל אדם להתפלל על החולה הזקוק לרפואה, מוסיף התלמוד כי גם למתפלל תצמח טובה מתפילתו על חברו אם אף הוא זקוק לכך, ויקבל שכר על כך בהיענותו של ה' לצרכיו הוא:

אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מינא הא מילתא דאמור רבנן כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה? אמר ליה: דכתיב "וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו" (איוב מב, י). אמר ליה: את אמרת מהתם, ואנא אמינא מהכא: "ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו" וגו' (בראשית כ, יז), וכתוב: "וה' פקד את

9 מהרש"א חידושי אגדות עירובין כט, ב. וראו פירושו של רש"י לכלל "אין חבוש מוציא עצמו מבית האסורין" (סנהדרין, צה, א ד"ה 'אין חבוש'): "אין דעתו מכוונת לומר השם", לפיו ניתן לומר כי לא ניתן להסיק ממעשה זה דווקא, כיוון שרבי חנינא חלה באורח מסוכן ("נטה למות") ושמא משום כך לא יכול היה להתפלל על עצמו. באופן זה מפרשים חזקוני ורבי עובדיה מברטנורא את הפסוק שהובא מעלה, "כי שמע אלהים אל קול הנער" (בראשית כא, יז) כמעיד על כך שכיוון דעתו בתפילתו, אולם, כאמור אין הדבר מבטל את המעשים הרבים בתלמוד, העוסקים בתפילה עבור החולה. ועי' חזקוני (בראשית כא, יז, ד"ה 'את קול הנער'); רבי עובדיה מברטנורא, עמר נקא (בראשית כא, יז, ד"ה 'כי שמע') וכן בדברי הרב דב בילגריי "תפילת החולה על עצמו" עומקא דפרשה גיל' רמא (פרשת בהעלתך התשע"ג).

10 משנה תורה, הלכות תפילה ונשיאת כפיים ו, ב-ג, וכן בשולחן ערוך אורח חיים סי' קיט סע' א בנוסח כמעט זהה (למעט השמטת "כפי צחות לשונו", כפי הנראה נוכח דבריו בהמשך הסימן בשאלה אם נוסח התוספת נאמר בלשון יחיד או בלשון רבים, ואכמ"ל).

שרה כאשר אמר" וגו' (בראשית כא, א) - כאשר אמר אברהם אל אבימלך¹¹.
 רבי משה טראני מפרש את הטעם לשכר לו זוכה המתפלל בעד חברו בכך שדווקא
 בתפילה בעד האחר מוכח כי כוונת המתפלל הינה לשמה, מבלי שיש לו נגיעה אישית
 בתוצאת תפילתו:

וסיבת הדבר, כי בזמן שהאדם מתפלל על עצמו נראה שהכנתו וכוונתו
 בתפילה הוא לתועלת המושג לו בתפילתו, ואינה תפילה לשמה. אמנם
 כשמתפלל על אחרים - כוונתו בתפילה לא להשגת תועלת המושג, כי אם
 שמודיע ומכיר כי אין מי שיוכל להפיק רצון איש ואיש כי אם הוא יתברך, ולזה
 הוא [=ה'] משלים חסרון המתפלל תחילה, ואחר כך למי שהתפלל עליו¹².

ומחדד את העניין רבי אליהו שיק:

הביאור הוא כמו שביאר א"ז הגדול הצדיק כבוד קדושת שם תפארתו
 מו"ה אליעזר זצ"ל בעל המחבר שיח השדה וריח השדה, כי האדם מחוייב
 לצער עצמו בצער חברו יותר מצער, וביאר בזה המקראות דמגילת אסתר
 "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו
 שלשת ימים לילה ויום גם אני ונערתי אצום כן" - כי אסתר אמרה "לך כנוס
 את כל היהודים וכו' וצומו עלי" רצונו לומר שהם יצומו על אסתר, שהיא
 בצרה גדולה ללכת אל אחשוורוש שלא כדת אשר לא נקראה אל המלך ואם כן
 הדת להמיתה, ויהי גדול אצלם הצער של אסתר שהיא בסכנה יותר מצערם
 שהם היו בסכנה שיהרגו. ו"גם אני ונערתי אצום כן" - ר"ל שגם אני אצער
 את עצמי ואעשה גם כן כן שאצטער על צערכם שאתם בסכנה. וזה הוא גם
 כן הכוונה המבקש רחמים על חברו אשר הוא בצרה, והוא לבדו גם כן צריך
 לאותו דבר בעת שחברו צריך לאותו דבר, וגדול בעיניו צער של חברו יותר
 מצער של עצמו - מחמת זה הוא נענה תחילה¹³.

ראוי להוסיף עוד מדברי ספר חסידים (סי' ריח), המדגיש כי "הפנקס פתוח והיד
 כותבת" לטובתו של המתפלל בעד חברו, כך שגם הבריא, אשר יאמר כי אינו זקוק
 לרחמי שמים בעת תפילתו, ולכל הפחות אינו "צריך לאותו דבר" - אף הוא לא יתרשל
 מלהתפלל על חברו הזקוק לישועת ה', שכן זכות תפילתו שמורה לו:

ואם התחנן על חברו, אף על פי שלא הועיל, כשיבוא הוא או זרעו לאותו
 צער הקב"ה זוכר מה שעשה לחברו כשנעשה לו זה המאורע, ומושיע.

11 בבא קמא צב, א.

12 המבי"ט, בית אלהים, שער התפילה יב.

13 עין אליהו, בבא קמא צב.

ג. מטרת המחלה

איוב, לאחר ששמע מפי ה' מענה לשאלותיו, הכיר כי דרכי ה' "נפלאות ממני ולא אדע" (איוב מב, ג). ובכל זאת התלמוד מנסה לברר את תפקידם של הייסורים:

וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה? אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלוהו למוטב אלא יסורין, שנאמר: "וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו. ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בח'ים ויאסרוהו בנחשתיים ויוליכוהו בבלה", וכתוב: "וכהצד לו חלה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבותיו. ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנונו וישיבהו ירושלם למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלהים". הא למדת שחביבין יסורין¹⁴.

במדרש רבה מפורש למעלה מכך, דברים שאילולא נכתבו אי אפשר לאומרם, כי תפילתם של הצדיקים רצויה לפני ה' עד כדי כך שהוא מביא עליהם ייסורים רק כדי לשמוע את תפילתם:

ולמה נתעקרו האמהות? רבי לוי בשם רב שילא... שהקב"ה מתאוה לתפילתן ומתאוה לשיחתן, שנאמר: "יונתי בחגוי הסלע". למה עקרתי אתכם - בשביל "הראיני את מראיך השמיעני את קולך"¹⁵.

נוסח דומה מובא גם בזוהר (תולדות קלז ע"א):

תא חזי: עשרין שנין אשתהי יצחק עם אתתיה ולא אולידת עד דצלי צלותיה. בגין דקב"ה אתרעי בצלותהון דצדיקא, בשעתא דבעון קמיה צלותהון על מה דאצטריכא.

תוספת חשובה מוסיף על דברים אלו בתנא דבי אליהו (פרק יח), שלא יאמר האדם החולה או הזקוק לישועה כי דברי המדרש והזוהר עוסקים באבות ובאימהות בלבד, ועל כן אין הוא יכול ללמוד מכך על עצמו נוכח גדולתם של גדולי האומה, אלא יידע כי משנצרך להתפלל לפני ה' - סימן הוא לו כי אף תפילתו שלו ערבה לפני ה':

פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום ומצאני אדם אחד ואמר לי: מפני מה בעלי בתים יש נעצרים על בנים מהיות להם בנים? אמרתי לו: בני, מפני שהקב"ה אוהב אותם אהבה גמורה ושמח בהם לפיכך מצרפם כדי שירבו רחמים על בנים... צא ולמד מאברהם אבינו ושרה אמנו שהיו עקורים... וכן צא ולמד מיצחק ורבקה.

14 סנהדרין קא, ב.

15 בראשית רבה מה, ה.

ד. תפילה על מחלה נמשכת

שאלת התפילה על מחלה נמשכת הינה כאמור במידה מרובה תולדה של התקדמות מבורכת ברפואה ובתוחלת החיים, לצד הופעת חוליים חדשים אשר בשלב זה מדע הרפואה מצליח לטפל בעיקר בתסמיניהם, אך טרם מצא מזור לחולים בהם. קיימים מקורות העוסקים בהתמודדות נמשכת עם קושי אשר בגינו עמד האדם לפני ה' בתפילה. ראשון לכולם הוא משה רבנו, העומד בתפילה לפני ה' כדי לבטל את גזרתו שלא ייכנס לארץ (דברים ג, כג-כו):

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר. ה' אלהים, אתה הָלֹת להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך. אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן. ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דַּבֵּר אלי עוד בדבר הזה.

על כך אומר המדרש:

באותה שעה מה עשה משה? לבש שק ונתעטף שק ונתפלש באפר ועמד בתפילה ובתחנונים לפני הקב"ה עד שנזדעזעו שמים וארץ... מה עשה הקב"ה באותה שעה? הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע בכל בית דין ובית דין שלא יקבלו תפילתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני שנחתם עליו גזר דין... ומנין שהתפלל משה באותו הפרק חמש מאות וחמשה עשר פעמים, שנאמר "ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר", "ואתחנן" בגימטריא הכי הוי"ו¹⁶.

תיאור פעולתו של ה', הסוגר שער אחר שער של שמי מעלה, מלמדנו כי מבלי הכרח מיוחד למנוע את כניסת משה לארץ, אשר מדרשים שונים מרחיבים בעניינו - הייתה תפילתו הנמשכת של משה פועלת לבסוף את פעולתה. והאמת כי אנו יכולים ללמוד זאת ישירות מתגובתו של ה' העוצר בעד משה מלהתפלל אפילו עוד תפילה אחת: "רב לך, אל תוסף דַּבֵּר אלי עוד בדבר הזה". וכך כותב רבי יעקב יהושע פלק, מחבר "פני יהושע":

ובדרוש העליתי עוד, שזה פירוש הפסוק "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד", שאילו התפלל משה עוד תפילה אחת... היה נענה בתפילתו, לכך אמר לו "אל תוסף דבר"¹⁷.

16 דברים רבה ואתחנן יא. י.

17 פני יהושע (ברכות לב, א ד"ה 'ונראה'). ועי' בדברי רבי צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק, ואתחנן יג), הקושר בין תפילתו הנמשכת של משה לישועה לבין קריאת פרשת ואתחנן בשבת נחמו: "ופרשת ואתחנן, שנזכר שם מעניין התפילות שהתפלל משה רבינו עליו השלום, ואיתא שהתפלל לקט"ו

דברי ה' למשה, המונע ממנו (ושמא מבקש ממנו) שלא להמשיך בפעולת התפילה כדי שהיא לא תצלח כביכול בעל כורחו של ה', יכולים לחזק את המתפלל על מחלתו או על מחלת חברו להתמיד עוד ולהוסיף כוונה בתחנוניו. לו נחשוב כי אפשר שתפילתנו הבאה היא שמכריעה לכף זכות - ודאי נתחזק לעמוד בתפילה, אף אם התפללנו על מחלה זו תפילות רבות עד כה. דברים אלה נלמדים גם מדברי רבי חמא ברבי חנינא:

אמר רבי חמא ברבי חנינא: אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה - יחזור ויתפלל, שנאמר: "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'"¹⁸.

רש"י (בד"ה 'קוה') מעודד את המתפלל לעמוד שוב בתפילה לפני ה': "קוה והתחזק, ולא תמשוך ירך - אלא חזור וקוה".

האמונה בפעולתה של התפילה נלמדת גם ממעשה נוסף אודות חזקיה המלך:

חזקיהו אמר: ליתי ישעיהו גבאי, דהכי אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב, שנאמר: "וילך אליהו להראות אל אחאב". ישעיהו אמר: ליתי חזקיהו גבאי, דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע. מה עשה הקב"ה? הביא יסורים על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה, שנאמר: "בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לבייתך כי מת אתה ולא תחיה" וגו'. מאי "כי מת אתה ולא תחיה"? מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא. אמר ליה: מאי כולי האי? אמר ליה: משום דלא עסקת בפריה ורביה. אמר ליה: משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו! אמר ליה: בהדי כבשי דרחמנא למה לך? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד. אמר ליה: השתא הב לי ברתך, אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלו. אמר ליה: כבר נגזרה עליך גזירה. אמר ליה: בן אמוץ, כלה נבואתך וצא! כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים. אתמר נמי רבי יוחנן ורבי אליעזר דאמרי תרוייהו: אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר: "הן יקטלני לא (קרי: לו) אֶיִחַל" (איוב יג, טו)¹⁹.

תפילות כמניין "ואתחנן" כדי שיכנוס לארץ, קורין תמיד בשבת נחמו, כדי לחזק לב נפשות ישראל המצפים לישועה, שאל יתיישבו את עצמם מן הרחמים. יש להוסיף עוד, כי רבי צדוק הכהן עצמו נזקק לתפילה על היותו חשור בנים כל חייו, ואף חיבר על כך את הספר "פוקד עקרים", שיצא לאור לאחר פטירתו.

18 ברכות לב, ב.

19 ברכות י, א. וראו בפירושו של רש"י (שם, ד"ה 'מקובלני מבית אבי אבא'): "דוד שראה את המלאך

חזקיה המלך, אחר דבריו של ישעיה הנביא, לומד כי מחלתו באה לו בעקבות ניסיונו לשנות את גזירת ה' וכי עליו לעשות את שהוטל עליו ולהתפלל לרחמי שמים. למעיין בסוגיה נדמה כי חזקיה סבר בתחילה כי הגזירה שנגזרה עליו אינה ניתנת לשינוי ולכן לא התפלל לביטולה, ובוודאי שאף ישעיה סבר כך נוכח סירובו לתת את בתו לחזקיה. בנקודה זו מלמדנו חזקיה כי אין גזירה שאינה ניתנת לשינוי, אם יפעל האדם בהשתדלות ובתפילה לשינויה. דבר זה לומד חזקיה מזקנו דוד המלך, אשר ערך מפקד לעם ישראל נגד ההלכה, ובעקבותיו נדרש על ידי גד הנביא לבחור בין שלושה עונשים, רעב, נפילה ביד אויב ודָבָר. לכאורה אחר שדוד בחר לעצמו את העונש והוא כבר התחיל להתקיים לא היה מקום לשינוי גזירה זו, אך לפי הכתוב בספר שמואל, והשלמת הדברים בדברי הימים, דוד מתפלל לעצירת הגזירה והגזירה נעצרה. לכן דרש חזקיה כי ישעיה יצא מלפניו, שאף אם נגזרה גזירה "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים".

רבינו בחיי בן אשר מתייחס לחשיבותה של התפילה וליכולת פעולתה גם למול מצבי טבע קשים, סכנות וגזירת ה' (דברים יא):

וצריך אתה לדעת, כי כח התפילה גדול אפילו לשנות הטבע ולהינצל מן הסכנה ולבטל הנגזר. לשנות הטבע - מייצחק, שנאמר: "ויִעֲתֶר יצחק לה' לנכח אשתו", ודרשו רז"ל: "מפני מה נתעקרו האמהות"... להינצל מן הסכנה - ממה שכתוב: "יורדי הים באניות" וגו', "ויאמר ויעמד רוח סערה... יקם סערה לדממה ויחשו גליהם", ומכאן שהתפילה מגינה על הסכנה. לבטל הנגזר - מחזקיה, שהוסיף לו הקב"ה חמש עשרה שנה בכח התפילה.

רבינו יונה גירונדי בספר היראה מוסיף כי מעלתה של התפילה אינה רק עבור החולה אלא אף עבור הבריא. הוא מוסיף על דברי הרמב"ם הנ"ל שניתן להוסיף תפילה בברכת "רפאנו" על החולים:

ויתפלל בכל יום כפי צחות לשונו על כל חולי בני ישראל שיתרפאו, ועל

הבראים שלא יחלו²⁰.

וחרבו שלופה בידו בסוף ספר שמואל, ולא מנע עצמו מן הרחמים". מעשה מפקד העם, מכת הדבר ותפילת דוד מתוארים הן בספר שמואל (ב כד) והן בספר דברי הימים (א, כא), ותיאור איית חרבו השלופה של המלאך נכתב דווקא בספר דברי הימים. וראו עוד, בדברי רבי מרדכי יוסף ליינר בספר "מי השילוח" (ואתחנן), הדורש את קשר המילים "קיר" ו"מקור חיים" על תפילתו של הזקוק לישועת ה': "ולמדו שם הגמרא שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר, היינו שלא יהיה לאדם שום מניעה מלהתפלל, ולא יתשל אף שנראה לו כי יצא הגזירה מה'. כי קיר הוא מקור החיים, ואף על פי שידמה לאדם שאין לו ישועה ממקור, אף על פי כן לא ימנע את עצמו מן הרחמים".

20 אמנם, מצאנו תפילה הנהוגה פעם בחודש על הבראים: "סגולה לכאב השיניים מהרב הצדיק הקדוש מהר"י רוזין זצוק"ל, בשעת קידוש הלבנה אחרי אומרו 'כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי

מובא משמו של החזון איש שיש להתייחס לתפילה עבור חולה במחלה חשוכת מרפא לא רק מצד רחמי שמים וביטול הגזירה, אלא אף בביטוי הארצי של ציפייה זו, בתפילה למציאת מזור למחלה:

יש להתפלל גם עבור חולה חשוך מרפא, ואין זו תפילת שווא, כי תמיד יש עוד תקווה אולי תימצא רפואה²¹.

סיכום

נראה שיש להתפלל גם לרפואת חולה במחלה נמשכת, הן בתפילת החולה על עצמו והן בתפילת אחרים עבורו. בכוחה של התפילה לשנות את הגזירה, ובוודאי שבכוחה לשמור על רמתה של המחלה שלא תידרדר חלילה, וכן בכוחה לגרום להפחתת סבלו של החולה ממנה. כן יש להתפלל על מציאת מרפא למחלה. ובזכות עבודת הלב בתפילה יזכה המתפלל לקיום ברכת ה' "ועבדתם את ה' אלהיכם... והסרתי מחלה מקרבך", בתוך שאר חולי ישראל.

לרעה' ג' פעמים, יאמר בכל פעם "ולא יהיה לי כאב שיניים". תפילה זו מוזכרת בספר טעמי המנהגים ענייני ראש חודש ס' תס, והיא מובאת גם בילקוט יוסף שבת ה (ס' תכו סעיף ב) ובהערות שם מציין המחבר שגם אביו, הרב עובדיה יוסף זצ"ל, נהג לומר תפילה זו.

21 פאר הדור ד, לד.

'דרך כלה' הכנת כלה לחופתה

מבט רפואי-הלכתי

מאת ד"ר חנה קטן

ספריית משעול שמחה להציג את המהדורה החדשה של הספר 'דרך כלה' בכריכה קשה, עם הרחבות בענייני בחירת מדריכת הכלות, נשים הנשואות לחיילים, מצות 'עונה' ועוד. ד"ר קטן ריכזה בספר זה את המידע שחשוב שיהיה לפני כל כלה בישראל לקראת בניית בית נאמן, בניין עדי עד.

הספר מודפס על דפי כרומו צבעוניים, ומלווה באיורים מרשימים. הספר מתאים מאוד לזוגות מאורסים, נערות בגיל השידוכין, מדריכות כלות ועוד.

לרכישה באתר ספריית משעול www.machonso.org/mishol

או בטלפון 08-9276664